

Marokkaanse hangjongeren: de relatie tussen externaliserend probleemgedrag en normbesef.

Begeleiders: Prof. Dr. P.H. Vedder & Dr. M. van Geel

Student: Naomi van Damme

Studentnummer: 1174444

Universiteit Leiden, Faculteit Sociale wetenschappen

Clinical Child and Adolescent Studies

Datum: 12-06-2013

Voorwoord

Dit onderzoek sluit aan bij twee onderwerpen die ontzettend actueel zijn en vaak in het politieke debat terugkomen.

Enerzijds heb ik het over het zogenoemde Marokkanendebat, recentelijk aangewakkerd naar aanleiding van de fatale mishandeling van een grensrechter door jongeren van Marokkaanse afkomst. In Nederland is de aanwezigheid van Marokkaanse jongeren in de criminaliteit al jaren onevenredig hoog. Politieke partijen hebben uiteenlopende meningen over oorzaak en aanpak hiervan en onderzoek hiernaar is nog beperkt.

Anderzijds sluit het onderzoek aan bij de discussie over normen en waarden in de samenleving. De grote vraag is of besef van normen en waarden afgelopen jaren is afgenomen, of dit ondervangen zou moeten worden, en door wie (school, ouders, andere instanties).

In beide onderwerpen komt de wisselwerking tussen school en opvoeding aan de orde, en dat heeft mijn interesse gewekt. Zodoende ontstond een onderzoek naar de relatie tussen externaliserend probleemgedrag en normbesef bij Marokkaanse hangjongeren.

Op deze plaats wil ik mijn dank uitspreken voor de begeleiding van Prof. Dr. P.H. Vedder. Hij heeft ons geholpen bij het structureren van de scriptie, het sturen in de goede richting en het geven van feedback. Ook wil ik Dr. M van Geel danken voor het overnemen van de begeleiding na uitval van Prof. Dr. Vedder. Zijn toewijding, tijd, en feedback heeft ervoor gezorgd dat de afronding van de scriptie zonder problemen verliep. Ten slotte ook dank aan mijn groepsgenoten voor de prettige samenwerking, de vele uurtjes overleg (zowel op de universiteit als via sociale media), de feedback, en de actieve en kritische houding.

Samenvatting

Het doel van dit onderzoek was om na te gaan of normbesef samenhangt met de mate van externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren en of deze samenhang verschilt voor het aantal hanguren per week. Honderdeenentwintig Marokkaanse hangjongeren tussen de 16 en 21 jaar uit verschillende steden in de Randstad hebben een vragenlijst ingevuld. Om te onderzoeken of de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag anders is met de variabele hanguren is een mediatie-analyse uitgevoerd. Hieruit blijkt dat de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongens hetzelfde is als bij eerder onderzochte Nederlandse jongeren; hoe hoger het normbesef, hoe minder externaliserend probleemgedrag. Het aantal hanguren speelt een mediërende rol in de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag, maar de rol van normbesef lijkt belangrijker dan die van hanguren. Om het probleemgedrag te voorkomen, kunnen we ons dus beter richten op het verbeteren van het normbesef dan het verminderen van de hanguren.

Normbesef en externaliserend probleemgedrag

Hangjongeren worden veelvuldig in relatie gebracht met externaliserend probleemgedrag (RMO, 2008; Sampson & Groves, 1989; Stevens et al, 2005). Externaliserend probleemgedrag is probleemgedrag dat naar de buitenwereld gericht is zoals oppositioneel gedrag, agressie en overactiviteit (Yaman et al., 2009). Afgelopen decennia is gebleken dat er een relatie bestaat tussen externaliserend probleemgedrag en normbesef (Bandura et al., 1996; Bentley & Li, 1995; Huesmann & Guerra, 1997; Murray-Close et al, 2006; Slaby & Guerra, 1988; Werner & Nixon, 2005; Zelli et al., 1999).

Normbesef is het bewustzijn van geldende normen, waarbij een norm wordt omschreven als een gedragsregel. Een gedragsregel is vaak ongeschreven en gebaseerd op een stelsel van waarden (Boon & Geeraerts, 2005). Kinderen en adolescenten ondergaan een ontwikkeling wat betreft het vellen van morele oordelen. Een moreel oordeel is een beredeneerde uitspraak over de juistheid van een handeling (IJzendoorn & Frankrijker, 2005). Werner en Nixon (2005) ontdekten dat Amerikaanse adolescenten die agressie vaker geoorloofd vonden meer agressief gedrag lieten zien dan adolescenten die agressie minder vaak geoorloofd vonden. Dit gold voor zowel relationele als fysieke agressie. Normatieve meningen over fysieke agressie waren uniek geassocieerd met uitingen van fysiek agressief gedrag, maar niet met uitingen van relationeel agressief gedrag. Andersom gold dit ook voor relationeel agressief gedrag.

Ook bij kinderen is er bewijs dat het normbesef over gebruik van agressief gedrag bijdraagt aan hun betrokkenheid bij agressief gedrag. Kinderen die fysiek agressief gedrag als fout en schadelijk bestempelden lieten minder vaak dan hun leeftijdsgenoten agressief gedrag zien (Bandura et al., 1996; Bentley & Li, 1995; Huesmann & Guerra, 1997; Murray-Close et al, 2006; Slaby & Guerra, 1988; Zelli et al., 1999). Bovendien nam het gebruik van agressief gedrag af wanneer de goedkeuring van de omgeving daarvoor afnam (Guerra & Slaby, 1990). Het omgekeerde is ook bewezen: wanneer een norm gehanteerd wordt die geweld positief beoordeelt zorgt dit er voor dat de jongere geweld blijft hanteren. Ook groepsdruk blijkt hierop van invloed te zijn (Bernburg & Thorlindsson, 2005). Dit is in overeenstemming met de differentiële associatietheorie die inhoudt dat opvattingen, houdingen, en dus afwijkend gedrag aangeleerd zijn in de context van persoonlijke en intieme groepen (Sutherland, 1947). Hoe vaker iemand wordt blootgesteld aan afwijkende houdingen en opvattingen, hoe sneller en vaker diegene het gedrag zal imiteren (De Jong, 2007; Osgood et al., 1996; Piquero et al., 2005; Santrock, 2011).

Dit sluit bovendien aan bij de leertheoretische visie, ook bekend als behaviourisme, waarin de relatie tussen stimulus en respons centraal staat (Bandura, 1969; Verhulst, 2005). Zolang het gedrag van hangjongeren complimenten, waardering en statusverhoging oplevert, bijvoorbeeld binnen de peergroep, zal dit blijven voortduren (Akers, 1973; De Jong, 2007; Patterson et al., 2000).

Marokkaanse jongeren en externaliserend probleemgedrag

De mate waarin jongeren probleemgedrag vertonen, verschilt per etnische of culturele groep (Stevens et al., 2003). In Nederland zijn Marokkaanse jongeren al sinds het einde van de jaren '80 oververtegenwoordigd in de politiestatistieken wat betreft criminaliteit, terwijl ze niet de grootste etnische minderheid vormen (CBS, 2012; Decker & Weerman, 2005; Jennissen, 2009; Laan & Blom, 2011). Eén van de mogelijke oorzaken voor de oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongeren in de daderpopulatie is culturele dissonantie (De Wree, 2004; Van Gemert, 1998). Met culturele dissonantie wordt het verschijnsel bedoeld dat migranten zich staande moeten houden tussen twee sterk verschillende culturen, namelijk die van het land van herkomst (van hun ouders) en het land waarin ze nu zijn. Binnen die sterk verschillende culturen heersen ook verschillende normen die ze zich eigen moeten maken (Jennissen, 2009).

Een andere verklarende theorie is de Strain Theory van Agnew (1985), welke bepleit dat delinquentie een gevolg is van het niet kunnen behalen van waarden in de samenleving. Een algemene waarde is bijvoorbeeld om werk of geld te hebben. Omdat bepaalde groepen het gevoel hebben hier minder kans op te hebben dan anderen in de samenleving, raken ze gefrustreerd en is de kans groot dat ze dit uiten in delinquent gedrag. Bij adolescenten komt hier nog eens bij dat ze vastzitten aan een bepaalde omgeving, namelijk familie en school. Ook als deze omgeving pijnlijk of vijandig is, hebben zij beperkte mogelijkheden om hieruit te ontsnappen en zal dit sneller leiden tot delinquent gedrag. Onderzoek van De Jong (2007) sluit hierop aan met de bevinding dat bij Marokkaanse jongens het ervaren van problematische thuissituaties ervoor zorgt dat jongeren hun vrije tijd op straat willen doorbrengen. Ook Beyers et al. (2003) concluderen dat verminderde ouderlijke monitoring is gerelateerd aan meer externaliserend probleemgedrag op een leeftijd van 11 jaar en het meer tijd doorbrengen in de samenleving zonder toezicht.

Toch rest dan de vraag waarom Marokkanen zoveel meer aanwezig zijn in de criminaliteit dan Turken of Surinamers (CBS, 2012; Decker & Weerman, 2005; Jennissen, 2009; Laan & Blom, 2011). Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat Marokkanen kleine criminaliteit (gepleegd door jongeren) niet zien als iets wat gezichtsverlies oplevert. Turken zien dezelfde criminaliteit wel als iets wat gezichtsverlies oplevert. Hier is dus sprake van een verschillend normbesef tussen migrantengroepen (Kromhout, 2002).

Een andere reden is dat Marokkaanse ouders van mening zijn dat de opvoeding van een kind in het begin van de puberteit voltooid moet zijn, wat als gevolg heeft dat de opvoeding vanaf de adolescentie minder affectie, discipline en monitoring bevat dan voorheen. Deze verwaarlozende opvoedingsstijl kan een reden zijn waarom Marokkanen vaker dan andere minderheden aanwezig zijn in de criminaliteit (Stevens et al, 2007).

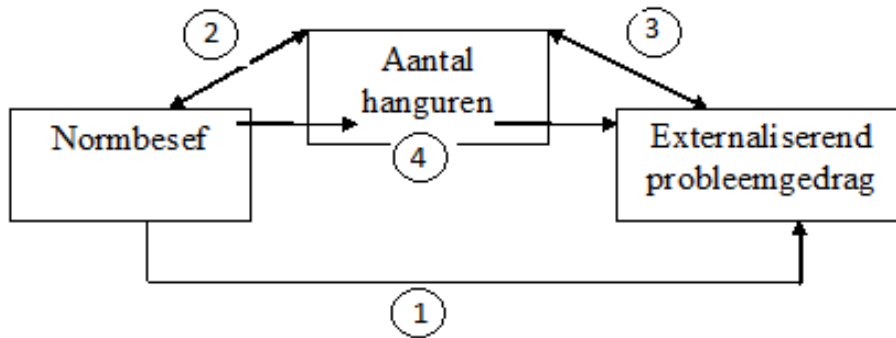
Externaliserend probleemgedrag en hangjongeren

Straatcultuur is een significante voorspeller van delinquent gedrag (Anderson, 1999). Als jongeren straatcodes overnemen is dit een voorspeller van geweld, ook nadat gecontroleerd wordt voor familiekenmerken en etnische discriminatie. En wanneer jongeren opgroeien in buurten waar straatcodes voorkomen die hen aanspreken zullen ze deze codes overnemen, met als gevolg dat zij zelf probleemgedrag gaan vertonen (Stewart & Simons, 2010). Het overnemen van de straatcodes kan alleen gebeuren in interactie met andere jongeren. Uit onderzoek van Sampson en Groves (1989) bleek dat vriendengroepen zonder toezicht de grootste onafhankelijke indicator zijn van geweld. Rondhangeren blijkt dan één van de belangrijkste factoren die bijdraagt aan externaliserend probleemgedrag bij jongeren (Stevens et al, 2005). Volgens Hazekamp (1985) spreekt men van een hangjongere wanneer deze zich 'herhaaldelijk en op bepaalde tijdstippen ophoudt met andere jongeren, in een zelfgevoerde groep in een publieke ruimte in de vrije tijd buiten het gezin, werk of school om'. Deze definitie is reeds veel gebruikt in onderzoek en is ook ditmaal richtlijn geweest.

De relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag is door menig onderzoeker vastgesteld, zowel bij Amerikaanse jongeren als bij Nederlandse jongeren. Er is echter niet bekend of deze relatie ook bestaat bij Marokkaanse hangjongeren. Het is van belang dit te weten, omdat het aandeel Marokkaanse jongeren in de Nederlandse criminaliteit opvallend groot is. Bovendien dient onderzocht te worden of deze relatie, als deze bestaat, afhankelijk is van het aantal hanguren per week. Er zijn namelijk sterke aanwijzingen dat jongeren die vaker rondhangeren een groter risico lopen om later in de criminaliteit te belanden (RMO, 2008; Sampson & Groves, 1989; Stevens et al, 2005).

De gestelde onderzoeksvraag aan de hand van deze kennis is de volgende:

Hangt normbesef samen met de mate van externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren en verschilt deze samenhang voor het aantal hanguren per week? Deze vraag is onderverdeeld in vier deelvragen. De deelvragen zijn schematisch weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Mediatieschema

1. *Is er een verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren?* De hypothese is dat er een verband is tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren. Dit is gebaseerd op een eerder gebleken samenhang tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Amerikaanse jongeren en bij Nederlandse jongeren (Bandura et al., 1996; Bentley & Li, 1995; Bernburg & Thorlindsson, 2005; Guerra & Slaby, 1990). Omdat het gemiddelde normbesef en het gemiddelde externaliserend probleemgedrag van Marokkaanse jongeren vergelijkbaar is met dat van Nederlandse jongeren (Barendse, 2011), wordt verwacht dit verband ook aan te treffen bij Marokkaanse hangjongeren.
2. *Houdt normbesef van Marokkaanse hangjongeren verband met het aantal hanguren?* Gebaseerd op aanwijzingen in eerder onderzoek (RMO, 2008) is de hypothese gesteld dat het normbesef van Marokkaanse hangjongeren bij een groot aantal hanguren gemiddeld lager is dan het normbesef bij een klein aantal hanguren.
3. *Houdt externaliserend probleemgedrag van Marokkaanse hangjongeren verband met het aantal hanguren?* Gebaseerd op aanwijzingen in eerder onderzoek (RMO, 2008; Sampson & Groves, 1989; Stevens et al, 2005) is de hypothese dat het externaliserende probleemgedrag bij een groot aantal hanguren gemiddeld hoger is dan bij een klein aantal hanguren.
4. *Is het aantal hanguren een mediator bij het verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag?* De hypothese is dat het aantal hanguren een mediator is bij het verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag. Dit is nog niet eerder onderzocht.

Methode

Steekproef

Voor dit onderzoek werden vragenlijsten ingevuld (Bijlage 1) door 124 Marokkaanse jongeren. De jongeren zijn afkomstig uit het gebied van de Randstad in Nederland. Uiteindelijk werden 122 vragenlijsten meegenomen in de steekproef. Dit onderzoek richt zich alleen op jongens, dus er zitten geen meisjes in de steekproef. Voor deelname dienden jongeren aan twee criteria te voldoen. In de eerste plaats diende minstens één ouder van de jongere uit Marokko afkomstig te zijn. In de tweede plaats is een criterium dat een jongere minimaal 16 jaar is en niet ouder dan 21 jaar. Omdat selectie op deze criteria vooraf mondeling heeft plaatsgevonden door de onderzoekers, bleek uitsluiting naderhand hierop niet meer nodig.

De respondenten hebben een leeftijd tussen de 16 en 21 jaar ($M= 18.33$, $SD= 1.76$). Van de 122 respondenten is 98.4% moslim. Van de jongeren volgen er 77.9% onderwijs. Hiervan doet 14% vmbo, 3.3% havo, 3.2% vwo, 45.9% mbo en 8.2% hbo. Aan de respondenten is tevens gevraagd bij wie ze wonen. Van de respondenten geeft 75.4% aan bij zijn vader en moeder te wonen, 14.8% bij zijn moeder, 1.6% bij pleegouders en 8.2% geeft aan een andere gezinsstructuur te hebben (bijvoorbeeld wonen bij vader of bij opa/oma).

Procedure

De doelgroep voor dit onderzoek waren Marokkaanse jongeren tussen de 16 en 21 jaar. De onderzoekers benaderden in de maanden januari en februari van 2013 zoveel mogelijk jongeren in verschillende grote steden in de Randstad in Nederland. De jongeren werden door groepjes van twee onderzoekers op straat aangesproken en gevraagd of zij een vragenlijst wilden invullen. Ook werden jongeren benaderd in buurthuizen en binnen organisatie die activiteiten ondernemen met (Marokkaanse) hangjongeren. Voor het benaderen van de Marokkaanse hangjeugd is een draaiboek geschreven (Bijlage 2) zodat de benadering van alle jongeren consequent op dezelfde wijze gebeurde. Het duurde ongeveer 10 minuten om de vragenlijst in te vullen. De respondenten zijn voor het invullen van de vragenlijst niet beloond. Deelname aan het onderzoek was geheel anoniem en jongeren waren vrij om te besluiten niet mee te doen.

Meetinstrumenten

Het meetinstrument dat gebruikt werd in dit onderzoek is een vragenlijst voor jongeren. De vragenlijst bestaat uit meerkeuzevragen, open vragen en vignetten. De vragenlijst is grotendeels gebaseerd op een vragenlijst die eerder werd gebruikt bij een onderzoek naar de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag. De vragenlijst bestaat uit zes delen: externaliserend probleemgedrag, normbesef, culturele identiteit, ouderlijke controle, SES en hoeveelheid hangtijd.

De schaal voor externaliserend probleemgedrag bestaat uit 11 items afkomstig uit de jongerenvragenlijst 2009-2010 van de Universiteit Leiden. Deze lijst is samengesteld op basis van schalen uit een eerder onderzoek (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006) om externaliserend probleemgedrag te meten. Een voorbeelditem is: 'Hoe vaak heb je de afgelopen periode expres de stoelen in een bus, de bioscoop of ergens anders beschadigd.'. De antwoordmogelijkheden zijn: 1 = nooit, 2 = ja, maar niet tijdens de laatste 12 maanden, 3 = één keer in de laatste 12 maanden, 4 = 2-3 keer tijdens de laatste 12 maanden, 5 = meer dan 3 keer tijdens de laatste 12 maanden. Een hoge score geeft aan dat een respondent meer externaliserend probleemgedrag vertoont. Omdat de vragenlijst is overgenomen uit ander onderzoek is al bekend dat de psychometrische kwaliteit goed is (ICSEY; Berry et al., 2006).

Voor het huidige onderzoek is opnieuw Cronbach's alpha berekend. De gezamenlijke Cronbach's alpha voor de 11 items bedraagt .86. De items kunnen worden aangeduid als voldoende betrouwbaar en valide. De schalen werden één dimensionaal bevonden. (Berry et al., 2006).

De variabele normbesef werd gemeten aan de hand van zeven vignetten. Vijf daarvan zijn ontwikkeld door een eerdere scriptiegroep. Deze vijf zijn door onze groep aangevuld met twee nieuwe vignetten om te betrouwbaarheid te verbeteren. De respondenten werd gevraagd welk cijfer zij situaties geven op een schaal van 1 ('ik vind dit gedrag niet kunnen') tot 10 ('ik vind dit gedrag wel kunnen'). In één van de vignetten is bijvoorbeeld een foto van een bushokje met een kapotte ruit zichtbaar. Bij deze foto staat de volgende situatieschets: 'Koen en zijn vrienden hangen buiten wat rond. Koen gooit een steen tegen het raam van een bushokje. Koen en zijn vrienden moeten hierom lachen. Een politie agent die het kapotte bushokje ziet geeft dit gedrag een 2.' Vervolgens wordt de volgende vraag gesteld: 'Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Koen en zijn vrienden? 1/2/4/3/4/5/6/7/8/9/10'. Tevens wordt gevraagd welk cijfer vrienden en autoriteitspersonen in de omgeving van de jongeren aan deze situatie zouden toekennen.

Een hogere score op deze vragen hangt samen met een hoger normbesef. Omdat de situaties visueel zijn weergegeven en een willekeurige hoofdpersoon is gekozen, wordt het voorstellingsvermogen van de jongere over de genoemde situatie vergroot en is de situatie minder persoonlijk. Naar verwachting zal de respondent hierdoor eerlijker een mening geven (Stolte, 1994). Ook wordt de neiging tot sociaal wenselijk antwoorden zo verkleind (Wason et al., 2002).

Om vast te stellen of normbesef een eendimensionaal begrip is, werd een factoranalyse op de zeven situaties uitgevoerd. Voor deze analyse zijn de data omgepooled, zodat een lage waarde correspondeert met een laag normbesef. Uit de Kaiser-Meyer-Olkin test (KMO) blijkt dat de data geschikt zijn voor factoranalyse: de KMO-waarde van de data is .88. Vanaf een waarde van .70 kan men stellen dat de variabelen voldoende gemeenschappelijk hebben om een factoranalyse uit te kunnen voeren. Uit de correlatietabel blijkt dat alle zeven met elkaar samenhangen ($p < .001$). Uit de componentenmatrix blijkt bovendien dat alle zeven factoren hoog laden ($> .75$) op één factor 'normbesef jongere'. De variabele normbesef kan hierdoor als een eendimensionale variabele worden gezien. Om vast te stellen in hoeverre de scores op de verschillende situaties met elkaar samenhangen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. De Cronbach's alpha bedraagt in het huidige onderzoek .90. Dit betekent dat de scores op de verschillende situaties sterk met elkaar samenhangen.

Ten slotte wordt het aantal hang-uren gemeten door middel van drie door de scriptiegroep ontwikkelde meerkeuzevragen: Hoe vaak ben je op straat met vrienden aan het chillen? (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook). Hoeveel uren per dag ben je met vrienden aan het chillen op die dagen? Welke dagdeel ben je het meest op straat te vinden? De jongeren kunnen kiezen uit 1= Minder dan twee uur per dag, 2= twee tot vier uur per dag, 3= vier tot zes uur per dag, 4= Meer dan zes uur per dag.

Resultaten

Beschrijving van de data

In Tabel 1 worden de beschrijvende statistieken van de belangrijkste gebruikte variabelen weergegeven, te weten externaliserend probleemgedrag, hanguren, en normbesef. De variabele hanguren is een vermenigvuldiging van het aantal dagen en het aantal uur per dag dat respondenten aangeven op straat of in buurthuizen door te brengen. Zoals ook blijkt uit Tabel 1 is de Kolmogorov-Smirnoff toets significant voor alle variabelen. Deze toets mag echter alleen vertrouwd worden als deze niet significant is. Aan de hand van de histogrammen en de grootte van de steekproef is geconcludeerd dat uitgegaan kan worden van normaliteit. De gestandaardiseerde scheefheid en gepiekttheid hebben normale waarden (tussen 3 en -3).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken

	n	Missende waarden (N)	M	SD	z-scheefheid	z-gepiekttheid	Kolmogorov-Smirnov		
							Statistic	df	p
Totaalscore Externaliserend probleemgedrag	122	0	1.76	0.65	1.74	1.26	0.15	122	<0.01
Totaalscore hanguren	122	0	5.02	4.56	0.27	0.11	0.24	122	<0.01
Totaalscore normbesef (omgepoold)	122	0	8.32	1.84	-0.90	1.55	0.18	122	<0.01

Uitbijters zijn logisch te verklaren en bovendien had verwijdering relatief weinig effect op de scheefheid. Om deze reden (en omdat steekproefgrootte uitgegaan mag worden van normaliteit) is besloten de uitbijters te laten staan. Er zijn geen missende waarden.

Aanvullend op de univariate inspectie zijn de assumpties voor regressie getoetst. Naar aanleiding van de boxplots is besloten de zes extreme uitbijters te corrigeren naar de dichtstbijzijnde waarde. Vervolgens is een residuenanalyse uitgevoerd. Door middel van histogrammen met normale curves van de gestandaardiseerde residuen en een normal probability plot is geconcludeerd dat de residuen bij benadering normaal verdeeld zijn. Ook is de homoscedasticiteit van het regressiemodel gecontroleerd door middel van het spreidingsdiagram van de residuen met voorspelde waarden. Hieruit bleek dat gesproken kan worden van lineariteit, wat bevestigd wordt door spreidingsdiagrammen van iedere combinatie van variabelen. Uit Tabel 2 blijkt dat er geen sprake is van collineariteit omdat de grootste samenhang kleiner is dan .70.

Tabel 2
Correlatietabel

	Normbesef_Totaal		Totaalscore externaliserend
	_Omgepoold	TotaalHanguren	probleemgedrag
Normbesef_Totaal_Omgepoold	1	-.323**	-.615**
TotaalHanguren	-.323**	1	.244**
Totaalscore externaliserend probleemgedrag	-.615**	.244**	1

Noot.

** Correlatie is significant bij 0.01 (tweezijdig).

Normbesef en externaliserend probleemgedrag

Om de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag vast te stellen is een Pearson correlatie coëfficiënt berekend. Er was een negatieve correlatie tussen de twee variabelen, $r(120) = -0.615$, $p < .01$. Naarmate het normbesef hoger is, is het externaliserend probleemgedrag gemiddeld lager. De determinatiecoëfficiënt is $(-0.615)^2 = .38$. Dit houdt in dat 38% van de variantie in externaliserend probleemgedrag wordt verklaard door normbesef. Dit is een sterk verband.

Normbesef en hanguren

Om het verband tussen normbesef en hanguren vast te stellen, is een regressieanalyse uitgevoerd. De verklaarde variantie is 10,5%, $R^2 = .105$. Dit is een matig verband. Het regressiemodel is significant, $F(1,121) = 14.005$, $p < .01$. De richting van het verband is negatief; dit houdt in dat een toename van het normbesef met 1 zorgt voor een afname in hanguren met .833. Het verband tussen hanguren en normbesef is significant.

Hanguren en externaliserend probleemgedrag

Om het verband tussen hanguren en externaliserend probleemgedrag vast te stellen is een regressieanalyse uitgevoerd. De verklaarde variantie ($R^2 = .059$) is 5.9%. Dit is een zwak verband. Het regressiemodel is significant ($F(1,121) = 7.580$, $p < .01$). De richting van het verband is positief; een toename van de hanguren met 1 zorgt voor een toename in externaliserend probleemgedrag met .036. Het verband tussen externaliserend probleemgedrag en hanguren is significant.

Normbesef, hanguren, en externaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken of de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag anders is met de variabele hanguren is een mediatie-analyse uitgevoerd volgens de methode van Baron en Kenny (1986). Hiervoor dient aan drie voorwaarden te worden voldaan: zowel hanguren als normbesef moeten voorspellers zijn van externaliserend probleemgedrag, en bovendien moet

normbesef een voorspeller zijn van hanguren. Eerder is al besproken dat er sprake is van een significant effect van normbesef als voorspeller van hanguren en hanguren als voorspeller van externaliserend probleemgedrag. Bij uitvoering van een regressieanalyse blijkt dat normbesef ook een voorspeller is van externaliserend probleemgedrag. Het regressiemodel is significant, $F(1,121) = 73.121, p < .01$). De richting van het verband is positief; een toename van normbesef met 1 zorgt voor een afname in externaliserend probleemgedrag met .234. Het verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag is significant. Er wordt aan alledrie de voorwaarden voldaan.

Tabel 3

Resultaten mediatie-analyse

	Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	<i>F</i> (<i>df</i>)	<i>B</i>	<i>SE</i>	$\hat{\alpha}$	<i>R</i> ²	<i>p</i>
Stap 1	Normbesef	Externaliserend probleemgedrag	73.0121 (1)	-0.234	0.027	-0.615	0.379	<0.01
Stap 2	Normbesef	Hanguren	14.005 (1)	-0.833	0.222	-0.323	0.105	<0.01
Stap 3	Normbesef + Hanguren	Externaliserend probleemgedrag	36.603	-0.227 0.007	0.029 0.011	-0.599 0.050	0.381	<0.01 0.513

Bij uitvoering van de mediatieanalyse blijkt dat de correlatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag .615 is. Normbesef verklaart .379 van de variantie in scores op externaliserend probleemgedrag. De multiële correlatie tussen hanguren en externaliserend probleemgedrag is .617 en hanguren verklaart samen met normbesef .381 van de variantie in scores op externaliserend probleemgedrag.

Het totale effect van normbesef op externaliserend probleemgedrag is, zoals af te lezen uit Tabel 3, significant. Verder blijkt het effect van normbesef samen met hanguren ook significant. Het totale effect verdwijnt maar gedeeltelijk als hanguren wordt toegevoegd als voorspeller van externaliserend probleemgedrag. De verandering die plaatsvindt is niet significant, $F(1,121) = .431, p = .513$). Er is geen sprake van mediatie.

Discussie

In dit onderzoek is nagegaan of er (1) een verband is tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren, of (2) het normbesef van Marokkaanse hangjongeren verband houdt met het aantal hanguren, of (3) het externaliserende probleemgedrag van Marokkaanse hangjongeren verband houdt met het aantal hanguren, en of (4) het aantal hanguren een mediator is bij het verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag.

De overkoepelende vraag luidde: *Hangt normbesef samen met de mate van externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren en verschilt deze samenhang voor het aantal hanguren per week?*

Normbesef en externaliserend probleemgedrag

Er is een sterk verband tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongens. Het verband is negatief; dit houdt in dat de jongens met een hoger normbesef minder externaliserend probleemgedrag rapporteren. Deze bevinding komt overeen met eerder onderzoek bij Amerikaanse en Nederlandse jongeren (Bandura et al., 1996; Bentley & Li, 1995; Huesmann & Guerra, 1997; Murray-Close et al., 2006; Slaby & Guerra, 1988; Werner & Nixon, 2005; Zelli et al., 1999). Het gegeven dat deze relatie ook bestaat voor Marokkaanse jongeren impliceert dat deze jongeren wat dat betreft geen uitzondering vormen op Nederlandse (en Amerikaanse) jongeren. Concreet betekent dit voor onze samenleving dat Marokkaanse jongeren in dergelijk opzicht niet anders benaderd moeten worden dan Nederlandse jongeren.

Normbesef en hanguren

Ook het verband tussen normbesef en hanguren bij Marokkaanse jongens is significant. Dit verband is negatief; jongens met een hoger normbesef rapporteren dat zij minder uren 'hangen'. Dit verband is nog niet eerder gerapporteerd, maar is in overeenstemming met vermoedens die de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling eerder in een rapport heeft geuit (RMO, 2008). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat jongens met een hoger normbesef weten dat er risico's zitten aan hangen (Bandura, 1969; Stevens et al., 2005).

Hanguren en externaliserend probleemgedrag

Het regressiemodel dat is gemaakt om het verband tussen hanguren en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongens te onderzoeken is significant. Hoe meer Marokkaanse jongens 'hangen', hoe meer externaliserend probleemgedrag zij rapporteren. Rondhangen is dus één van de factoren die bijdraagt aan externaliserend probleemgedrag bij jongeren (Stevens et al., 2005). Dit kan komen doordat jongeren zich conformeren aan de straatcultuur, ook als het hierbij gaat om delinquente gedragingen (Anderson, 1999; Bernburg & Thorlindsson, 2005). Dit is in overeenstemming met de differentiële associatietheorie van Sutherland (1947) die inhoudt dat afwijkend gedrag aangeleerd is in de context van persoonlijke en intieme groepen. Santrock (2011) vult aan dat hoe vaker iemand wordt blootgesteld aan afwijkende houdingen en opvattingen, hoe sneller en vaker diegenen het gedrag zal imiteren.

Hieruit kunnen we impliceren dat het van belang is het aantal hanguren van jongeren te beperken om het externaliserende probleemgedrag terug te dringen.

Normbesef, hanguren, en externaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken of de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag anders wordt met de variabele hanguren is een mediatie-analyse uitgevoerd volgens de methode van Baron en Kenny. Hanguren is gerelateerd aan probleemgedrag als het de enige predictor is, maar niet als ook normbesef een predictor is. Er is dus geen sprake van mediatie van hanguren. Dit houdt in dat het aantal uren dat een Marokkaanse jongen hangt wel een direct effect heeft op zijn gerapporteerde externaliserend probleemgedrag, maar niet indirect via normbesef.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat het normbesef van Marokkaanse jongens van groter belang is voor het voorspellen van externaliserend probleemgedrag dan de hanguren. Dit ondanks een gevonden verband tussen hanguren en externaliserend probleemgedrag. In de praktijk betekent dit dat de eerdergenoemde aanbeveling voor het beperken van het aantal hanguren van jongeren genuanceerd dient te worden. Het is van belang om de hanguren te beperken, maar nóg belangrijker is het om te zorgen voor een degelijk normbesef bij jongeren. Hierdoor ontstaat het vermoeden dat niet zozeer hanguren van grote invloed is op de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongeren, maar een andere variabele. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat een verminderde ouderlijke monitoring meer invloed heeft op deze relatie dan hanguren. Deze hypothese kan door de literatuur ondersteund worden: Beyers et al. (2003) ontdekten al dat verminderde ouderlijke monitoring samenhangt met het meer tijd doorbrengen in de samenleving zonder toezicht, wat overeenkomt met de in dit onderzoek gehanteerde definitie van hangen. Ook is verminderde ouderlijke monitoring gerelateerd aan meer externaliserend probleemgedrag op een leeftijd van 11 jaar. Onderzoek van Stevens et al. (2007) bevestigt dat Marokkaanse ouders vaker een verwaarlozende opvoedingsstijl hanteren omdat zij van mening zijn dat de opvoeding van een kind in het begin van de puberteit voltooid moet zijn.

Dit heeft als gevolg dat de opvoeding vanaf de adolescentie minder affectie, discipline en monitoring bevat dan voorheen. Deze verminderde ouderlijke monitoring is wellicht de achterliggende oorzaak van een groter aantal hanguren en daarmee invloedrijker op externaliserend probleemgedrag.

Beperkingen

Bij de interpretatie van de resultaten dienen enkele kanttekeningen geplaatst te worden. De data zijn verzameld door middel van zelfrapportage; de jongeren hebben zelf de vragenlijst ingevuld. Men kan zich hierbij afvragen of de jongeren de vragenlijst naar waarheid hebben ingevuld of dat er wellicht sprake is van bias door sociale wenselijkheid. Omdat de jongeren vaak in groep werden aangesproken kon helaas niet altijd worden voorkomen dat er overleg plaatsvond tussen jongeren

Een andere kanttekening kan geplaatst worden bij de operationalisatie van het begrip normbesef. Normbesef is een veelomvattend begrip en het is de vraag of dit begrip wel gemeten is middels de gebruikte methode. Wellicht zijn de normen ten aanzien van gedrag niet op deze manier meetbaar. Onderzoekstechnisch kan verder gemeld worden dat wellicht beter gebruik gemaakt kan worden van toetstechnieken waarbij normaliteit geen voorwaarde is. Bij generalisatie dient er rekening mee gehouden te worden dat de data verzameld zijn in de Randstad en dat resultaten op in andere delen van het land wellicht anders zijn.

Aanbevelingen

Ondanks de genoemde beperkingen kan dit onderzoek een nuttige bijdrage leveren aan de huidige kennis over de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag en de rol van hanguren daarop. Naar aanleiding hiervan kunnen een aantal aanbevelingen gedaan worden voor vervolgonderzoek en aanpassingen in de maatschappij.

Ouderlijke monitoring is wellicht van invloed op de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag. Er is immers bekend dat Marokkaanse ouders vaker een verwaarlozende opvoedingsstijl hanteren en dat dit samenhangt met het meer tijd doorbrengen in een samenleving zonder toezicht (Beyers et al., 2003; Stevens et al., 2007). Onderzoek hiernaar zou kunnen uitwijzen of bijvoorbeeld pedagogische ouderbegeleiding een aanvulling kan zijn op het beleid voor het verminderen van externaliserend probleemgedrag.

Om externaliserend probleemgedrag terug te dringen lijkt het het meest vruchtbaar om te focussen op het vergroten van het normbesef van jongeren. De relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag bij Marokkaanse jongens is gelijk aan die van Nederlandse jongeren dus er kan gebruik gemaakt worden van hetzelfde beleid.

Naar aanleiding van de resultaten lijkt het zinvol om het externaliserende probleemgedrag terug te dringen door zich te richten op het vergroten van het normbesef. Een goede omgeving hiervoor lijkt de school. Dit kan door op scholen bewust om te gaan met het verhelderen van (morele) waarden en normen in de samenleving en het vergroten van burgerschapscompetenties.

De lesmethodes 'Denken door filosofie (Cleghorn, 2008)' en 'Kinderen en...hun morele talenten (Snoek, 2006)' bieden hiervoor een goed uitgewerkte en concrete handleiding.

Het programma 'Leefstijl' is een methode die beschikbaar is voor peuters, primair onderwijs, secundair onderwijs en roc's en omvat een breed scala aan sociaal-emotionele vaardigheden en actief burgerschap. Het effect van dergelijke lesmethodes op het normbesef dient te worden onderzocht. Wellicht blijken deze methodes evidence-based en kunnen ze worden ingebed in het curriculum. Concluderend kunnen we stellen dat dit onderzoek een waardevolle aanvulling vormt bij de huidige politieke aandacht voor de onevenredige grote hoeveelheid Marokkaanse jongeren die in de criminaliteit belanden (het Marokkanendebat).

Referenties

- Agnew, R. (1985). A revised strain theory of delinquency. *Social Forces*, 64 (1), 151-167.
- Anderson, E. (1999). *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: W.W. Norton.
- Akers, R.L. (1973). *Deviant behavior: a social learning approach*. Belmont, Calif: Wadsworth Pub. Co.
- Barendse, M. (2011). *Allochtone jongeren, normbesef en externaliserend probleemgedrag: een studie naar de samenhang tussen culturele afkomst en externaliserend probleemgedrag bij leerlingen op het VMBO*. Leiden: afstudeerscriptie.
- Baron, R.M. & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Bandura, A. (1969). Social learning of moral judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 11 (3), 275-279.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V. & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71 (2), 364-374.
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: acculturation, identity and adaption. *Applied Psychology*, 55, 303-332.
- Bentley, K. M. & Li, A. K. F. (1995). Bully and victim problems in elementary schools and students' beliefs about aggression. *Canadian Journal of School Psychology*, 11, 153-165.
- Bernburg, J.G. & Thorlindsson, T. (2005). Violent values, conduct norms, and youth aggression: a multilevel study in Iceland. *Sociological Quarterly*, 46 (3), 457-478.
- Beyers, J.M., Bates, J.E., Pettit, G.S. & Dodge, K.A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: a multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology*, 31, 35-53.
- Boer, M.S. (2008). *Culturele diversiteit in opvattingen over misdaad en straf onder leerlingen van het VMBO*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Boon, C.A., den. & Geeraerts, D. (2005). *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. Utrecht: Van Dale Uitgevers.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C. & Zambon, A. (2006). Family Affluence Scale as a measure of national wealth: Validation of an adolescent self report measure. *Social Indicators Research Springer*, 78, 473-487.

- CBS (2012). Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering. Ontleend aan <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=0&D2=a&D3=0&D4=0&D5=2-4,11,38,46,95-96,137,152,178,182,199,220,237&D6=0,4,8,12,1&HD=120704-0902&HDR=T,G2,G3,G5&STB=G1,G4>
- Cleghorn, P. (2008). *Denken door filosofie*. Amsterdam: Stichting voor Persoonlijk Onderwijs.
- Decker, S.H., & Weerman, F.M. (2005). *European street gangs and troublesome youth groups*. Oxford: AltaMira Press.
- Gemert, F.H.M.van (1998). *Ieder voor zich: kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Huesmann, L.R., & Guerra, N.G. (1997). Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (2), 408-419.
- IJzendoorn, M.H., & Frankrijker, H. de (2005). *Pedagogiek in beeld: een inleiding in de pedagogische studie van opvoeding, onderwijs en hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Jennissen, R.P.W. (2009). *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen*. Meppel: Boom Juridische Uitgevers.
- Jong, J. D. de (2007). *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Kaldenbach, H (2008). *99 tips voor buurtbewoners en voorbijgangers*. Prometheus, Amsterdam.
- Kromhout, M. (2002). *Marokkaanse jongeren in de residentiële hulpverlening: Een exploratief onderzoek naar probleemvisies, interculturalisatie en hulpverlening*. Amsterdam: SWP.
- Laan, A.M. van der, & Blom, M. (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010. Ontwikkelingen in de zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010*. Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek.
- Murray-Close, D., Crick, N.R., & Galotti, M.K. (2006). Children's moral reasoning regarding physical and relational aggression. *Social Development*, 15 (3), 345-370.
- Osgood, D. W., Wilson, J. K., Bachman, J. G., O'Malley, P. M. & Johnston, L. D. (1996). Routine activities and individual deviant behavior. *American Sociological Review*, 61,635-655.

- Patterson, G., Dishion, T., & Yoerger, K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: macro- and micro-peer dynamics. *Prevention Science, 1* (1), 3-13.
- Piquero, N.L., Gover, A.R. MacDonald, J.M., & Piquero, A.R. (2005). The influence of delinquent peers on delinquency – Does gender matter? *Youth & Society, 36* (3), 251-275.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, (2008). *Tussen flaneren en schofferen: een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Sampson, R.J. & Groves, W.B. Community structure and crime: testing social-disorganization theory. *American Journal of Sociology, 94*, (4), 774-802.
- Santrock, J.W. (2011). *Adolescence (14th revised ed.)*. Europe: Mc Graw-Hill Education.
- Slaby, R.G., & Guerra, N.G. (1988). Cognitive mediators of aggression in adolescent offenders: 1. assessment. *Developmental Psychology, 24* (4), 580-588.
- Snoek, C. (2006). *Kinderen en...hun morele talenten*. Amersfoort: Kwintessens.
- Stattin & Kerr (2000) Parental Monitoring: A reinterpretation. *Child development 71*, 4, 1072- 1085.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M. & Crijnen, A.A.M. (2005). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M. & Crijnen, A.A.M. (2007). Parenting and internalizing en externalizing problems in moroccan immigrant youth in the Netherlands. *Journal of Youth Adolescence, 36*, 685-695.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C, Vollebergh, W.A.M., & Crijnen, A.A.M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in the Netherlands – comparing Moroccan immigrant with Dutch and with Turkish immigrant children and adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 38* (10), 576-585.
- Stewart, E.A., & Simons, R.L. (2010). Race, code of the street, and violent delinquency: a multilevel investigation of neighborhood street culture and individual norms of violence. *Criminology, 48* (2), 569-605.
- Stolte, F. (1994). The context of satisficing in Vignette Research. *Journal of Social Psychology, 134*, 727-733.
- Sutherland, E. H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Verhulst, F.C. (2005). *De ontwikkeling van het kind*. Assen: Van Gorcum.
- Wason, K.D., Polonsky, M.J., & Hyman, M.R. (2002). Designing Vignette Studies in marketing. *Australasian Marketing Journal, 10*, 28-41.

- Werner, N.E., & Nixon, C.L. (2005). Normative beliefs and relational aggression: an investigation of the cognitive bases of adolescent aggressive behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 34 (3), 229-243.
- Wree, E. de (2004). *Daders van groepsverkrachting: Een daderprofiel in maatschappelijke context*. Antwerpen: Maklu.
- Yaman, A. Mesman, J., Ijzendoorn, M., & Bakermans-Kranenburg, M. (2010). Perceived family stress, parenting efficacy, and child externalizing behaviors in second-generation immigrant mothers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 45 (4), 505-512.
- Zelli, A., Dodge, K.A., Lochman, J.E., & Laird, R.D (1999). The distinction between beliefs legitimizing aggression and deviant processing of social cues. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77 (1), 150-166.

Bijlage 1: Vragenlijst

Vragenlijst

Met de onderstaande vragen willen we graag iets meer te weten komen over jou en je achtergrond. Kruis duidelijk het hokje aan dat voor jou het meest van toepassing is. Je mag altijd maar een hokje aankruisen! Bij sommige vragen moet je iets op de stippellijn schrijven.

1. Hoe oud ben je?

..... jaar.

2. Ik ben een

Jongen

Meisje

3. Ga je naar school?

Ja

Nee

Praktijkonderwijs	VMBO	MBO	Havo	Vwo	HBO/WO
☐ Onderbouw	☐ Basis	☐ niveau 1	☐ Klas 3	☐ Klas 3	☐ HBO
☐ Bovenbouw	☐ Kader	☐ niveau 2	☐ Klas 4	☐ Klas 4	☐ WO
	☐ TL	☐ niveau 3	☐ Klas 5	☐ Klas 5	
		☐ niveau 4		☐ Klas 6	

4. Waar ben je geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

5. Waar is je vader geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

6. Waar is je moeder geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

7. Wat is je godsdienst?

Christen

Boeddhist

Joods

Anders, namelijk.....

Hindoe

Moslim

Geen

8. Welke omschrijving past het beste bij de buurt waarin je woont?

- Ik woon in een buurt met vrijwel allemaal Nederlanders.
- Ik woon in een buurt waarin de meerderheid van de bewoners Nederlands is.
- Ik woon in een buurt met een mengeling van Nederlanders en immigranten.
- Ik woon in een buurt waarin de meerderheid van de bewoners immigrant is.
- Ik woon in een buurt met vrijwel allemaal immigranten.

9. Bij wie woon jij?

- Bij mijn vader en moeder.
- Bij mijn moeder.
- Bij mijn vader.
- Bij pleegouders.
- Bij mijn opa en/of oma.
- Anders, namelijk.....

10. Hebben je ouders/verzorgers een auto?

- Nee
- Ja, één
- Ja, twee of meer

11. Heb je een eigen slaapkamer?

- Nee
- Ja

12. Hoeveel computers staan er bij jou thuis?

- Geen
- één
- Twee
- meer dan twee

13. Hoe vaak ben je in de laatste 12 maanden met je familie of met je ouders op vakantie geweest:

- Niet
- één keer
- Twee keer
- Meer dan twee keer

14. Hoe vaak ben je op straat met vrienden aan het chillen (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Minder dan 2 dagen per week

3 tot 4 dagen per week

4 tot 5 dagen per week

Meer dan 5 dagen per week

15. Hoeveel uren per dag ben je met vrienden aan het chillen op die dagen (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Minder dan 2 uur per dag

2 tot 4 uur per dag

4 tot 6 uur per dag

Meer dan 6 uur per dag

16. Welk dagdeel ben je het meeste op straat te vinden (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Ochtend

Middag

Avond

Nacht

Veel jongeren zijn wel eens betrokken geweest bij een vervelende gebeurtenis. Wij willen graag weten hoe vaak deze gebeurtenissen voorkomen. Ben jij weleens betrokken geweest bij een van de volgende gebeurtenissen, en zo ja, hoe vaak? Kruis het hokje aan dat voor jou van toepassing is.

	Heb je wel eens te maken gehad met de volgende gebeurtenissen?	Nooit	Ja, maar niet tijdens de laatste 12 maanden.	Eén keer in de laatste 12 maanden.	2-3 keer tijdens de laatste 12 maanden	Meer dan 3 keer tijdens de laatste 12 maanden.
17.	Een heftige ruzie met een leerkracht.	0	0	0	0	0
18.	Uit de klas gestuurd zijn, omdat je iets had gedaan dat niet mocht.	0	0	0	0	0
19.	Gevochten met iemand.	0	0	0	0	0
20.	Iets in een winkel gepakt zonder te betalen.	0	0	0	0	0
21.	Expres de stoelen in een bus, de bioscoop of in een andere openbare ruimte kapot gemaakt.	0	0	0	0	0
22.	Expres een ruit kapot gegooid, een bushokje vernield of iets anders op straat kapot gemaakt.	0	0	0	0	0
23.	Gescholden tegen een leerkracht.	0	0	0	0	0
24.	Iemand bedreigd, bijvoorbeeld door te zeggen dat je zult gaan slaan.	0	0	0	0	0
25.	Niet betaald voor de bioscoop, de bus of de trein.	0	0	0	0	0
26.	Een andere scholier gepest.	0	0	0	0	0
27.	In aanraking geweest met de politie.	0	0	0	0	0

In hoeverre kloppen de volgende uitspraken over jouw ouders en hoe betrokken ze zijn bij jou leven?

		Nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	Altijd
28.	Heb je toestemming van je vader/moeder nodig om op een doordeweekse avond tot laat weg te blijven?	☐	☐	☐	☐	☐
29.	Moet je het eerst aan je vader/moeder vragen voordat je samen met je vrienden kan beslissen wat jullie gaan doen op een zaterdagavond?	☐	☐	☐	☐	☐
30.	Als je 's avonds tot laat bent weg geweest wil je vader/moeder dan dat je uitlegt wat je hebt gedaan en met wie je samen was?	☐	☐	☐	☐	☐
31.	Wil jouw vader/moeder altijd dat je vertelt waar je 's avonds bent, met wie je bent en wat jullie samen doen?	☐	☐	☐	☐	☐
32.	Voordat je op een zaterdagavond weg gaat, wil jouw vader/moeder dan dat je vertelt waar je naar toe gaat en met wie?	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over jouw culturele achtergrond en hoe jij je daarbij voelt. Kruis in de hokjes aan wat het meeste bij jou past. Als jij of je ouders uit een land komen dat niet in de lijst staat kun je dat land op de stippellijn invullen.

33. Ik voel me:

- Nederlander
- Marokkaan
- Antiliaan
- Surinamer
- Anders namelijk.....

34. De vrienden waarmee ik op straat ben (buurthuis zonder toezicht mag ook) zijn:

- Nederlander
- Marokkaan
- Antiliaan
- Surinamer
- Anders namelijk.....

(Bij deze vraag mag je meerdere antwoorden aankruisen)

35. Mijn vriendengroep waarmee ik op straat ben bestaat uit:

- 0 Minder dan vijf personen
- 0 5 tot 10 personen
- 0 Meer dan 10 personen

Het antwoord dat jij bij vraag 33 hebt aangekruist, noemen wij jouw "culturele achtergrond." Je kunt hier dus aan denken wanneer we het in de volgende vragen hebben over jouw cultuur en achtergrond.

		Helemaal oneens	Beetje oneens	Weet niet/ Neutraal	Beetje eens	Helemaal eens
36.	Ik voel me deel van de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
37.	Ik ben trots dat ik een Marokkaan ben.	0	0	0	0	0
38.	Ik ben blij dat ik Marokkaans ben.	0	0	0	0	0
39.	Ik voel me deel van de Nederlandse cultuur.	0	0	0	0	0
40.	Ik ben trots Nederlander te zijn.	0	0	0	0	0
41.	Ik ben blij dat ik Nederlander ben.	0	0	0	0	0
42.	Ik schaam me dat ik deel uitmaak van de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
43.	Het zit me niet lekker dat ik Marokkaans ben.	0	0	0	0	0
44.	Ik vind het fijn om deel te nemen aan de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
45.	Dat ik een Marokkaan ben geeft me een goed gevoel.	0	0	0	0	0

De volgende plaatjes gaan over het gedrag van jongeren in bepaalde situaties. Het is de bedoeling dat jij het gedrag van de jongeren een cijfer van 1 t/m 10 geeft. Hieronder is weergegeven wat de cijfers betekenen. Wij willen graag weten wat jij denkt dat andere mensen het gedrag geven en wat jij zelf geeft. Lees de verhaaltjes rustig door, bekijk het plaatje en denk goed na over het cijfer dat jij geeft

CIJFERS

Je vindt het gedrag op de plaatjes:

Niet kunnen
1

Weet ik niet
5

Wel kunnen
10

SITUATIE 1

Koen en zijn vrienden hangen buiten wat rond. Koen gooit een steen tegen het raam van een bushokje. Koen en zijn vrienden moeten hier erg om lachen.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

Een politie agent die het kapotte bushokje ziet geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Koen en zijn vrienden?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Koen zelf geven voor zijn gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 2

Mevrouw Smit heeft al een tijdje last van een groepje jongeren die 's avond voor haar deur een hoop lawaai maken. Ze roken, hangen wat rond, schreeuwen veel en rijden rondjes op hun scooter.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

(streep door wat niet van toepassing is)

- Mevrouw Smit en andere buurtbewoners geven dit gedrag een 3.
- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van het groepje jongeren?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden deze jongeren zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 3

Dounia en Louisa lopen samen door de winkel en nemen zonder te betalen make-up mee: ze stelen het. Wanneer ze naar buiten lopen bekijken ze hun buit.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

De winkel eigenaar die dit ziet als diefstal geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Dounia en Louisa?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden Dounia en Louisa zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 4

Een groepje leerlingen maakt regelmatig een zooi in de wc's op school. Ze bekladden de muren, draaien de kraan open en gooien wc papier op de vloer.

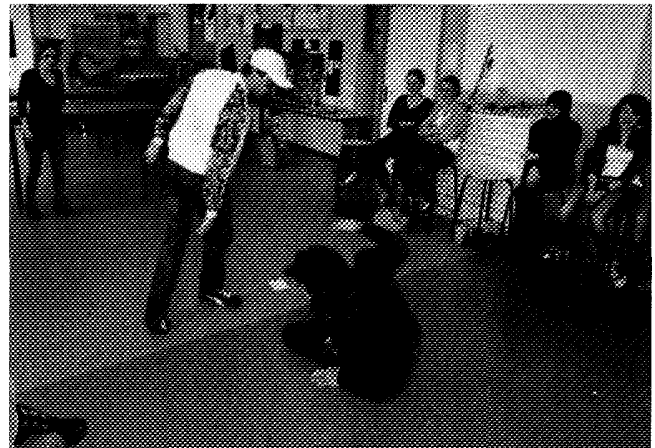
- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

De docenten op school geven dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het groepje leerlingen?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou het groepje leerlingen zelf voor hun gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 5

Melvin en Levy hebben flinke ruzie met elkaar. Melvin staat er al om bekend dat hij een agressieve jongen is. Melvin geeft Levy een klap en duwt hem op de grond.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

De ouders van Levy geven dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan Melvin?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Melvin zelf voor zijn gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 6

Op het schoolplein hoor je opeens geschreeuw. Een populair groepje leerlingen is een meisje uit jouw klas aan het uitschelden. Je kent haar niet zo goed; ze is wat stil en teruggetrokken.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De leraar wiskunde die dit ziet gebeuren, geeft dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het groepje leerlingen die dit meisje uitschelden?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou dit groepje zelf voor hun gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Wel cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 7

Martin is een sterke, impulsieve jongen die gemakkelijk ruzie krijgt met anderen. Soms wordt hij zonder duidelijke reden agressief en dan reageert hij dat af op mensen die minder sterk zijn dan hij.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De conciërge op school ziet dit wel eens gebeuren en geeft dit gedrag een 1.

- b. Welk cijfer geef jij aan Martin?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Martin zelf voor zijn gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Wel cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

Dankjewel voor het invullen!

Bijlage 2: Draaiboek

1. Welke definitie hanteren wij voor een hangjongere:

Volgens Hazekamp (1985) is een jongere een hangjongere als het zich "herhaaldelijk en op bepaalde tijdstippen ophoudt met andere jongeren, in een zelfgevoerde groep in een publieke ruimte in de vrije tijd buiten het gezin, werk of school om". Deze definitie zal binnen dit onderzoek aangehouden worden. Daarnaast zal de hangjongere een woonplek moeten hebben, hij mag geen zwerfjongere zijn.

2. Hoe respondenten verzamelen:

We verzamelen jongeren o.a. door de straat op te gaan. Daarnaast zullen er ook hangjongeren verzameld worden door langs buurthuizen te gaan, organisaties en via gatekeepers. Deze gatekeepers betreffen jongeren die toegang hebben tot groepen Marokkaanse jongeren die op straat hangen. De data wordt verzameld in tweetallen. Er zal begin februari een tussentijdse evaluatie plaats vinden waarin we bekijken hoeveel respondenten wij inmiddels hebben. Irene vat samen hoe het met het respondenten verzamelen stuk gaat.

3. Hoe spreken we jongeren aan om deel te nemen aan het onderzoek?

We hebben twee Marokkaanse jongeren geïnterviewd van 16 en 17 jaar oud. Zij hebben ons van tips voorzien hoe we het beste een groep Marokkaanse (hang)jongeren kunnen benaderen. Aan de hand van deze tips en het lezen van het boek 'Hangjongeren, 99 tips voor buurtbewoners en voorbijgangers' (Kaldenbach, 2008) hebben wij ons voorbereid.

Plan:

We gaan altijd met zijn tweetjes de straat op, nooit alleen (gouden regel). Beide onderzoekers zullen in eerste instantie contact leggen met de hangjongeren. Dit gebeurt door een vriendelijke groet. Door respect te tonen naar de groep toe, kun je dit eerder terugverwachten. Daarom zullen we eerst vragen of we iets mogen vragen aan hun. Als dit toegelaten wordt gaan we uitleggen dat we onderzoek doen naar jongeren die zich soms wel eens op straat bevinden, maar ook in buurthuizen. We vertellen dat we al genoeg weten over bepaalde groepen jongeren, maar dat we graag wat meer willen weten over specifiek Marokkaanse jongeren. We zijn benieuwd hoe jullie over bepaalde dingen denken. Dit geeft ons meer inzicht in wat jullie bijvoorbeeld bezig houdt, waardoor we in de toekomst wellicht kunnen meedenken met jullie over bepaalde kwesties. Er wordt ook benoemd dat dit onderzoek vanuit de Universiteit Leiden wordt uitgevoerd en ons afstudeeronderzoek zal zijn. We zeggen dat we erg blij zijn als ze ons zouden kunnen helpen bij het serieus invullen van een vragenlijst. Er wordt benadrukt dat er geen foute antwoorden mogelijk zijn, het gaat echt om je mening.

Let op: vragen van jongeren kunnen beantwoordt worden, maar we leggen niet alle onderzoeksvariabelen uit binnen het onderzoek. Hou het globaal, maar wel duidelijk.

4. Harde grenzen

Wanneer stoppen we met data verzamelen bij een hanggroep

- Als je je geïntimideerd voelt (schelden, vrouwonvriendelijke opmerkingen)
- Als je je onveilig voelt (door bijvoorbeeld te korte fysieke afstand, bedreiging)
- Als materialen worden vernield door jongeren (bijvoorbeeld clipboard, pennen, vragenlijsten)
- Dermate desinteresse voor het onderzoek, we gaan niet pushen voor een vragenlijst

5. Organisatorische aandachtspunten

- Checken of de vragenlijst serieus wordt ingevuld (benadrukken)
- Checken of de vragenlijst in zijn geheel is ingevuld (bij inleveren doorkijken)
- Zeggen dat er geen foute antwoorden bestaan.
- Jongeren niet met elkaar vragenlijsten laten invullen.

6. Waar respondenten verzamelen:

- Gouda (op straat, Miriam & Danielle)
- Leiden (op straat, Irene & Naomi)
- Utrecht (Danielle, taal Capabel)

- Den Haag (Verunica op straat, via gatekeeper)
- Alphen a/d Rijn (Danielle, via gatekeeper)
- Rotterdam-Zuid (Verunica & Willianne, op straat)
- Dordrecht (Willianne, met gatekeeper op straat)

7. Onder welke voorwaarden mogen de jongeren de lijst invullen:

- Zij hebben een plek om te wonen (geen zwerfjongere)
- Marokkaanse achtergrond (mag ook half Marokkaans zijn)
- Ouder dan 16, onder de 21

8. Beloning invullen vragenlijst

In eerste instantie zullen de jongeren niet beloond worden voor het invullen van de vragenlijsten. Mocht het nodig zijn kunnen we naar verloop van tijd kijken naar het eventueel belonen met energy drink.

9. Praktisch aankopen:

- Clipboard
- Zorgen voor genoeg vragenlijsten als je de straat op gaat
- Pennen

Bron:

Hans Kaldenbach: Hangjongeren, 99 tips voor buurtbewoners en voorbijgangers. Prometheus, Amsterdam, 2008. ISBN 978-90-446-1151-9